

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

ÚJÉV AZ OPERAHÁZBAN

Ludwig van Beethoven

IX. (D-MOLL) SZIMFÓNIA

Gustav Mahler hangszerelése

2023. JANUÁR 1., 19:30
OPERAHÁZ

opera.hu | facebook.com/Operahaz

Ludwig van Beethoven

IX. (D-MOLL) SZIMFÓNIA

Op. 125

Gustav Mahler hangszerelése

I. Allegro ma non troppo, un poco maestoso

II. Molto vivace

III. Adagio molto e cantabile

IV. Finale: Presto – Allegro assai

Szoprán **KOLONITS KLÁRA**

Alt **KISSJUDIT ANNA**

Tenor **HORVÁTH ISTVÁN**

Basszus **CSER KRISZTIÁN**

Közreműködik **A MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ ZENEKARA ÉS ÉNEKKARA**

Az est házigazdája **ÓKOVÁCS SZILVESZTER**

Karigazgató **CSIKI GÁBOR**

Karmester **KOVÁCS JÁNOS**

Az *Őrömódát* magyarra fordította **RÓNAY GYÖRGY**

Ünnepi beszédet mond **DR. CSÓKAY ANDRÁS** idegsebész

Újévkor immár 10. alkalommal csendül fel Beethoven 9. *szimfóniája*. Magyarországi bemutatóját anno az az Erkel Ferenc dirigálta, aki az intézmény első főzeneigazgatója volt. A 2023-at köszöntő előadás, ahogyan a tavalyi is, abban is különlegességet hordoz, hogy belekerül Mahler 28 oldalas jegyzetének a tartalma, amely a szimfónia több pontján megerősíti Beethoven partitúráját.

Ludwig van Beethoven 1824 május 7-én olyat tapasztalhatott, ami pályája legnagyobb közönségsikerének könyvelhető el. Az aznapi koncerten a Hoftheaterben nemcsak a *Missa Solemnis* rövidített változatának bécsi premierjét hallhatták a nézők, hanem a 9. *szimfónia* ősbemutatóját is. Ezen a hangversenyen a monumentális darab nagy tetszést váltott ki, amelyről az egyik legmeghatóbb beszámoló feljegyzi, hogy az ekkorra a hallását teljesen elvesztett zeneszerző már nem hallhatta csodálóinak lelkesen tomboló tapsviharát, így az egyik szólista a nézők felé fordította őt, hogy láthassa a tapsoló kezek százát.

A mű sikere máig töretlen, számos ünnepi alkalom fémjelzője, a zárótétel örömfóda dallama sláger-számba megy, és rengeteg film, szignál, sőt az Európai Unió himnuszának témájául szolgál. Mindez annyira felemelő és megható, mint amennyire problematikus és elgondolkasztató is: „Egyetlen gond van Beethoven 9. *szimfóniájával*: az, hogy túl sokat játszzák – elmélikedik Kovács János, az est karmestere. – Ez a mű, melyben egy magányos ember legmélyebb művészi kifejezése lelhető fel, minden ünnepen, európai uniós himnuszon és alkalmon felülemelkedik. Igazi korszakalkotó, formabontó zenedarabról van szó, melyben a szerző saját túlcserélődő mondanivalójával küzdött. Épp emiatt állt elő az új formával, melyről akkor még nem tudhatta, hogy a romantikus szimfóniaszerzők nagy példaképe lesz. Az első tétel minden elképzelést felülmúlóan drámai, a második egészen vad scherzo. A harmadik, lassú tétel a legnehezebb: bensőséges, végtelen nyugalomnak elképesztő megjelenítője. Az utolsó tétel megközelíthetetlen előadói szempontból, a személyes hang, az alig követhető, különleges variációs technika a megvalósíthatóság határán mozog. Itt, amikor Beethoven olyan pontra jutott el, ahol már hangszerekkel nem tudta kifejezni, amit szeretett volna, az énekhanghoz fordult: a basszbariton szólista tulajdonképpen „nemes felháborodással” kéri ki magának azt az apokalipszist, amit a zenekar addig megfogalmazott. „O Freunde, nicht diese Töne! sondern lasst uns angenehmere anstimmen und freundenvollere.” Vagyis: „Ó, barátaim, ne ezeket a hangokat! énekeljünk kellemesebb, örömteljesebb dalt.” A kívánságnak a zenekar készséggel eleget tesz, és sorra felvonultatja a szimfónia első három tételének tematikus anyagát. A gondolkák és nagybögők mint „beszélők” recitatívója azonban valamennyinél a fejét rázza: „Ne ezt! ne ezt!” És akkor halkán, valahonnan a távolból felhangzik a mély vonósok együttesén az örömdallam, egy szó-lamban, a lehető legegyszerűbb formában. „Ez igen!” int a „szóvivő”, és valamennyien fellélegeznek: megtalálták azt a dallamot, amely egyedül alkalmas az öröm kifejezésére.

Beethoven utódai, követői is hasonlóképpen énekes szólistákat és kórust használtak szimfóniáikban. Így tett Gustav Mahler is – aki saját verziót készített Beethoven 9. *szimfóniájából*, ami ezen az estén is felcsendül. Ő például híres 2. *szimfóniájában*, amelynek utolsó tételét ő maga „Der große Appelnek”, vagyis A nagy elhívásnak nevezett megjelenítve a pillanatot, amikor mindenki összegyűlik az utolsó itéletre. Beethoven is ehhez hasonló előadói apparátusbeli monumentalitással feszíti szét a klasszikus szimfonikus formát. A 9. *szimfóniának* felfoghatatlan drámai, sőt szinpad ereje van, így talán sorsszerűnek mondható, hogy időről időre az Operaház szinpadán hangzik el. Beethoven utolsó szimfóniájában minden a legfelsőbb fokon, vagyis a túlzás határán is túl szólal meg” – mondja a karmester.

1895-ben Gustav Mahler átíratot készít a zeneműből, melyben nem hoz új zenei gondolatot, csupán Beethoven koncepcióját erősíti. A legfőbb változtatások egyike, hogy az eredeti kotta dinamikai jelzéseit, melyek pianissimótól (*pp*) fortissimóig (*ff*) terjednek, Mahler a szélsőségekig kitérítette, azaz egészen *pppp*-től *ffff*-ig. A zenekari apparátust kibővítette további timpanival és négy kürttel, megduplázta a fafúvósokat és a vonósokat, illetve az addig használatban lévő natúrkürt és natúrtrombita helyett ventilhangszereket alkalmazott, azok gazdag lehetőségeit kihasználva. Nem változtatott az énekes szólamokon, sem a kórusén, sem a szólolistákén, s megtartotta Beethoven tempójelzéseit is. Mahler így ír az átdolgozásáról: *„Távol áll tőlem, hogy bármilyen önkényes célt vagy irányt kövessek, ahogyan az is, hogy hagyjam magam a hagyományok által félrevezetni. Állandóan és kizárólag azzal voltam elfoglalva, hogy Beethoven kívánságait a legapróbb részletekig megvalósítsam, és biztosítsam, hogy a mester szándékából semmi nem esik áldozatul [...]”*¹

Szerkesztette: Mátrai Diána Eszter